

UVOD: KRITIČKE TEORIJE I MUZIKOLOGIJA

Simpozij o kritičkim teorijama, održan na *University of the Free State* (Sveučilište Slobodne države, Bloemfontein, Južna Afrika) 22-24. listopada 2003., pružio je važno mjesto za intenzivne rasprave o relevantnosti kritičke teorije za muzikologiju u današnjoj Južnoj Africi. Daleko od svake disciplinarnog 'razdjelivosti', vrlo politizirane premise lokalne znanosti o glazbi uključuju ne samo pojmove razlike i društvenih granica, nego i organiziranih hijerarhija političkog i moralnog reda. Zbog toga to istraživačko područje hitno treba kontinuirano razvijajuću kritiku dogmatizma, predrasuda i samozavaravanja u svim njihovim oblicima. To je tvorilo dio važnog zadatka simpozija, pružajući jedinstvenu priliku da se kreće intelektualnim područjem u kojemu glazba više ne čini oznaku u nekom ideološki prestrukturiranom prostoru, nego gdje glazba postaje i sredstvom s pomoću kojeg se taj prostor može preoblikovati. To je zadatak koji se nužno odražava u ovoj zbirci znanstvenih članaka proizašlih iz tog simpozija, nudeći očite perspektive u širokom rasponu kritičke misli relevantne u aktualnoj muzikologiji.

Članci skupljeni u ovome broju *IRASM-a* sastoje se od znanstvenih priloga stručnjaka iz područja kritičke teorije, a uključuju znanstvenika međunarodnog ugleda Christophera Norrisa, vodeću osobnost na tom području, kao i južnoafričke filozofe Johanna Visagiea i Berta Oliviera. Raspravljajući s različitim disciplinarnih uporišnih točaka, svi ovi znanstvenici istražuju do sada neistražene muzikološke mogućnosti kritičke teorije. Visagie pokazuje kako se sredstva kritičke analize mogu primijeniti na kritičku teoriju i njezine upotrebe (i zloupotrebe) u muzikologiji. Ova sredstva dostižu djelomične modele teorije ideologije, teorije racionalnosti i onoga što naziva »pojmovnim ključnim formulama«. Izlažu se stanoviti nedostaci kritičke teorije (i njezina pristupa glazbi), a bilježi se poseban slučaj Derridae i dekonstrukcije.

Christopher Norris nastavlja ovu crtu intenzivnog istraživanja u svojoj pomnoj kritici aspekata 'Nove muzikologije' u koju su preuzete dekonstrukcijske ideje i gdje su one razvijene na način koji pokazuje manje odgovarajući obzir za njihov primarno jezično orijentiran kontekst valjane primjene. On nas nagovara da se ne zaklanjamo u doktrinarne teorije koje odbacuju sâm pojam 'strukturnog slušanja', kao i pojmove tematske integracije, tonskog razvitka i 'djela' kao predmeta dosadno opazajne formalne analize oštrog uha, nego da radije istražujemo najnovije ideje

u kognitivnoj psihologiji kao protutežu tekstovnim naklonostima 'dekonstruktivske' teorije glazbe.

Bert Olivier pokušava pokazati značenje za kritičku muzikologiju djela psihoanalitičkog poststrukturalnog mislioca Jacquesa Lacana. U tu svrhu tumače se Lacanovi popisi imaginarnog i simboličkog. Tvrdi se da Lacan nudi shvaćanje olakšavajuće emancipacije od potencijalno gušćeg oklopa imaginarnog, koji se također može shvatiti u ideološkim pojmovima. Nadalje, istražuje se potencijalna plodonosnost Lacanova poimanja subjekta za hermeneutičku ili ideologijski kritičku dimenziju muzikologije.

Članci Stephanusa Mullera, Shirli Gilbert i Martine Viljoen predstavljaju recentni opus južnoafričkih muzikologa koji se temelji na kritičkoj teoriji i/ili je istražuje. Muller razmatra ambivalentni prostor discipline koji zauzima glazbena kritika, koristeći kao referentnu točku misao Theodora W. Adorna. Među ostalim, Muller ispituje položaj glazbenog kritičara nasuprot društvu kao poziciju za Adornovu tzv. imanentnu kritiku potvrđujući i dovodeći u pitanje važne zaključke u njegovu eseju 'Kritika kulture i društvu' u *Prizmama*.

Smješten na sjecištu socijalne povijesti i muzikologije, članak Shirli Gilbert rasvjetljava načine na koje glazbeni tekstovi mogu obogatiti naše shvaćanje pojedinih povijesnih konteksta ili događaja. Gilbertova se bavi time kako se glazbu može upotrijebiti u interdisciplinarnim okvirima i usredotočuje se na neke ključne metodološke stavke koji čine pozadinu potencijalne vrijednosti glazbe kao materijala povijesnih izvora. Polazeći od primjera glazbe u kontekstu nacističke Njemačke, upućuje se na teorijska područja u kojima se može naći produktivna interdisciplinarna razmjena.

Članak Martine Viljoen donosi razmišljanja o temeljnim pretpostavkama same kulturološke muzikologije, navodeći uglavnom na interpretativni okvir kritike ideologije i analize metafore. Usredotočena na 'rodom prožete' poststrukturalne teorije Julije Kristeve i Rolanda Barthesa, autorica uvodi analitička oruđa prilagođena istraživanju glazbe kao složenog ideologijskog entiteta. Ona se dosljedno primjenjuju kako bi se osvijetlile relativne istine, inherentne apsolutističkim i antiracionalističkim modelima glazbenog značenja.

Znanstvenik s područja povijesti književnosti Michael Titlestad istražuje misao Michela de Certeaua u kritičkom čitanju albuma *4/4 Down the Stairs* Felixa Labanda. U koautorstvu s Martinom Viljoen ovaj članak teoretizira Labandovu uporabu 'low-other' ('niskog drugog') kao 'vesele' kritike. Drugo, razmatra se o tome do kojih se razmjera Labandovo djelo bilježi kao 'potrošačka glazba', dok se u završnom dijelu članka optimističnije razvija teorija 'subverzivnog' djelovanja putem ideja Michela de Certeaua. Rasprava daje primjere i pruža izazove dijelu praksa i protokola koje se smatra prihvatljivima, čak normativnima, unutar južnoafričkog muzikološkog i kulturološkog poretka.

Članak Suzanne Human o metaforama pretjeranosti, prskanja i provala smješten je na sjecište filozofije, književne kritike i povijesti umjetnosti te vizualne kulture. Autorica raspravlja o tome da postoje razne temeljne orijentacije, uvjerenja i sklonosti u pozadini uporaba metafora tjelesnog prskanja. Njezin članak pokušava predložiti alternativno čitanje tjelesnih tekućina kao metaforičkih mjesta živahne kritike u subverzivno maštovitom diskursu i umjetnosti koji se razlikuju od prevladavajućih psihoanalitičkih interpretacija. Tekst S. Human snažno sugerira da živahne metafore prskanja i provala u glazbi predstavljaju još nedovoljno istraženo područje, dozivajući kritičko ispitivanje.

Simpozij o kritičkoj teoriji ponudio je prilike za istraživanje otvorenijih pitanja discipline relevantnih za međunarodnu znanost, stimulirajući interdisciplinarni kontakt među raznim disciplinama. Istaknut primjer za to je članak Andree Hurst, koji nije bio čitan na simpoziju nego je napisan nakon njega kao odgovor na ocjenu Derridae Johanna Visagiea. Uključen je u ovu zbirku studija jer A. Hurst nudi važne uvide koji se tiču Derridae i glazbe. Autorica naglašava važnost Derridaine misli za kritičku muzikologiju baveći se njezinom sposobnošću uočavanja opasnosti od ideološkog sljepila koje proizlaze iz pozicioniranja muzikologa i/ili umjetnika na suprotne strane »invencijsko-konvencijske« medalje.

Simpozij o kritičkoj teoriji spojio je znanstvenike s različitim demografskim, kulturnim i akademskim pozadinama, ali predanih produbljanju njihova znanja s obzirom na zadani predmet. Za nadati se da će ova zbirka studija potaknuti daljnje istraživanje kritičkih teorija i njihovu relevantnost za suvremenu muzikologiju, otvarajući istodobno nove mogućnosti interdisciplinarnog dijaloga.

Simpozij o kritičkoj teoriji održan je pod pokroviteljstvom TIMR-a (*Travelling Institute for Music Research* — Putujući institut za istraživanje glazbe). TIMR je također podupro objavljivanje materijala s tog simpozija zajedno s NRF-om (*National Research Foundation* — Nacionalni istraživački fond) i SIDA-om (*Swedish International Development Agency* — Švedska agencija za međunarodni razvoj).

Izražavamo iskrenu zahvalnost za mogućnost objavljivanja ove zbirke članaka u zasebnom broju IRASM-a. S obzirom na kulturnu izolaciju u vrijeme razdoblja apartheida, što je u posljedici donijelo izolaciju južnoafričkoj muzikologiji — a to je situacija koje ni do danas nije potpuno prevladana — šire izlaganje simpozijских materijala međunarodnoj čitateljskoj publici dragocjeno je za južnoafričke muzikologe. U današnjoj južnoafričkoj znanosti o glazbi valja priznati da znanstvena spoznaja o društvu nosi pečat ne samo šire civilizacijske i nacionalne kulture, nego i tipično specifičniju klasnu, rasnu, rodnu ili spolnu orijentaciju njezinih nositelja. Nadalje, politike znanstvene društvene misli nerazmrsivo su povezane s njezinom epistemologijom. Kategorije i razjašnjenja kritičke teorije konstruiraju društvenu stvarnost na način koji naglašava stanovite društvene procese i povlastice određenih skupina i društvenih čimbenika. Unutar nepostojanog konteksta južnoafričke

prošlosti (i sadašnjosti), ustanovljenje dijaloga između heterogenih lokalnih i međunarodnih muzikoloških 'zajednica' stoga je ključno za preživljavanje južnoafričke muzikologije.

Posebno se zahvaljujemo dr. Stanislavu Tuksaru, glavnom uredniku *IRASM-a*, za njegovu čvrstu potporu ovome projektu i za njegovu dobru volju da zasebni broj časopisa posveti ovom pothvatu, prvom takve vrste u južnoafričkoj muzikologiji.

Martina VILJOEN
Bloemfontein